

Seyyide

Yıl: 8 Sayı: 46 2016 - 1438 Fiyatı: 6 TL

**Vefatının 25. Yılında
Sultan Baba'yı (K.S)
Rahmetle Anıyoruz**

"Şeyhi Olmayanın Şeyhi Şeytandır" Sözü Üzerine Bir Sohbet - Hüseyin Tamgüney
Sultan Baba'yı (K.S) Gelini Zeynep Tamgüney ile KonuşuYORUM - Adalet Atmaca
Benim Şeyhim Senin Şeyhini D/över mi? - Fatma Toksoy / Bir Mekân Pîr İnsan- Halime Yıldız
İman Edenlerin Zırhı TAKVA- İmran Elagöz Taşkın
Ticari Hayatta Ahi Ruhunun Önemi - Yrd. Doç. Dr. Emel İftar Işıklı
Fütüvvet Ahlâkının Gençliğe Yansıması - Betül Özgür Yörük
İhyâ'da Bir Ömrün Şeriat Tarikat Dengesi - Zeynep Men
Söyleten Tabduk Söylenen de Tapduk Şiir Bunun Neresinde? - Nejla Ceyhan
Ebeveynin Mihenk Taşı Gücdüvani Hazret - Esmâ Betül Buhari / Neden Tasavvuf? - Nevin Meriç

Mahfel-i Hümayunu Camide Görünce
Dergâhını Eyüp-Hatuniye Tekkesi'ne
Taşıyan Şeyh Hoca Hüsameddin
Sultandan Kaçan Bir Gönül Sultanı

BAŞLAMADAN HİTAM BULAN MAHABBET: SULTAN ABDÜLMECİD VE ŞEYH HOCA HÜSAMEDDİN

Osmanlı Devleti hükümdarlarının zaman zaman tarikat ve şeyhlerle müsbet veya menfi münasebetlerinin olduğu bilinir. Bu manada Tanzimat döneminin en önemli padişahlardan Sultan Abdülmecid'in de tarikatlarla iyi veya kötü bir ilişkisi mevcuttur. Bu yazıda Sultan Abdülmecid'in tarikat mensubu ulemâyla özellikle de Hoca Hüsameddin ile olan ya da olamayan yakınlığı daha sonra yapılacak çalışmalara giriş mahiyetinde ele alınmıştır.

Sultan Abdülmecid ve Ulemâ-yı Mutasavvıfın

Sultan Abdülmecid'in tarikatle irtibatının Nakşibendî-Halidî alt kolunun ilkelerine göre yetişen Şehrî Hafız Mehmed Efendi'yle başladığı söylenebilir. Sultan Abdülmecid'in şehzadelik dönemi özel hocalarından Şehrî Hafız, hak ve adalete bağlı olmalarını sağlamak için sultana ve devlet adamlarına tesir etmenin yollarını gösteren Nakşibendî-Müceddidî tarikatine bağlıydı. Şehrî Hafız Mehmed Efendi bir hoca olarak genç öğrencisi şehzade Abdülmecid'in yönelimlerine tesir etmiş olmalıdır. Nitekim Şehzade Abdülmecid sultan olduğunda bu ilk hocasına gereken hürmeti göstermiş ve onu sarayla ilişkilerini devam ettirebileceği Hassa Ordu-yı Hümayun Müftülüğü'ne getirmişti. Sultan Abdülmecid döneminde Nakşibendî-Müceddidî tarikatının İstanbul'da 150 yıldan daha uzun bir geleneği vardı. Şeyh Halid'in halifeleri İstanbul'da vaaza başladıklarında ulemâ ve rical arasındaki yüksek dereceli ve zengin kişilerin çoğu onlara katıldı. 1820 yılının sonu-

na doğru Sultan Mahmud, Halidî şeyhlerini geçici bir tedbir olarak İstanbul'dan uzaklaştırmayı denedi fakat bu tarikatin şehirdeki yayılmasını durduramadı.

II. Mahmud'un son günlerinde sarayda vazife alan ve Sultan Abdülmecid döneminde de ismine sıkça rastlanılan Mustafa İzzet Efendi de Nakşibendî ulemâdandı. 1830'da Mekke'ye yaptığı bir ziyarette Şeyh Muhammed Can'ın halifesi olan Mustafa İzzet Efendi İstanbul'a döndükten sonra sesinin güzelliği sayesinde ilkönce müezzinliğe, Eyüp Camii'ndeki vaazından etkilenen Sultan Abdülmecid'in isteğiyle de Sultan imamı olarak yeniden saray hizmetine girmişti.

Sultan Abdülmecid döneminde (1839) Halidî olup padişahla irtibatta olan bir diğer tarikat mensubu ise üçüncü kez geldiği şeyhülislamlıkla birlikte toplam on dört yıl hizmet eden Şeyhülislam Mustafa Asım Efendi'ydi.

Bahsedildiği üzere bir yandan yüksek düzey devlet adamı, bir yandan hocaları arasında bulunan Şehrî Mehmed Hafız Efendi, imam-ları arasındaki Mustafa İzzet Efendi, şeyhülislamlarından Mustafa Asım Efendi gibi ulemâ, sahip oldukları tarikatla (Nakşibendî) Sultan Abdülmecid'i etkilemişti. Diğer yandan da Nakşibendî-Müceddidî lehindeki tutumuyla bilinen annesi Bezmialem Valide Sultan'ın etkisi altında kalmıştı. Tüm bunlardan sebep tahta çıkışıyla birlikte gerçekleşen sosyal ve siyasî icraatlarının temelini Sünnî-İslâmî ideallerin oluşturduğu düşünülebilir¹.

¹ Butrus Abu Manneh, "Gülhane hatt-ı hümayununun İslâmî kaynakları-1", Çev. Şaban Bıyıklı, *Dergâh* 1996, VII, 73, 18-19.

Sultan Abdülmecid ve Ulemâ-yı Gayr-ı Resmiyeden Şeyh Hoca Hüsameddin

Sultan Abdülmecid'in tarikat mensubu ulemâ ve diğer kişilerle yakın münasebetinin aksine Hoca Hüsameddinle farklı bir minvalde münasebeti söz konusu olmuştu. Sultan Abdülmecidle meşhur Nakşibendî şeyhlerinden mesnevîhan Hoca Hüsameddin² arasında her iki taraf için de tatsız sayılabilecek bir hadise yaşanmıştı. Sultan Abdülmecid, sahip olduğu ilim ve irfanıyla dönemin ünlü "meşâyihî" ve "ulemâ-yı gayrî resmiyesi" arasında yer alan Hoca Hüsameddin ile yakınlaşmayı ve onun meclisinde bulunmayı arzu etmişti. Bunun için birtakım girişimlerde bulunmuş ancak kurmak istediği bağ Hoca Hüsameddin'in olumsuz tavrı sebebiyle başlamadan sona ermişti.

Söyle ki Hoca Hüsameddin'in ikamet ettiği Yedikule Hacı Evhadüddin Tekkesi Camii'nde genellikle padişahı koruma amaçlı yapılan mahfel-i hümayun bulunmuyordu. Bu durum Hoca Hüsameddinle ünsiyet kurmak isteyen padişaha arz edilince dergâh ile caminin tamir edilmesine ve camiye mahfel-i hümayun ilave edilmesine karar verilmişti. Aradan zaman geçip tamir tamamlandığında ziyarete giden Hoca Hüsameddin haberdar olmadığı mahfel-i hümayunu camide görünce Eyüp'teki Hatuniye Tekkesi'ne taşınmıştı. Sultan Abdülmecid'in Hoca Hüsameddinle

kurmaya çalıştığı yakınlık padişahlar tarafından yaptırılan selâtin camilerinde padişahın namaz kılmaları için ayrılan yer yani mahfel-i hümayun yüzünden akamete uğramıştı³.

Talebesi Mehmed Elif Efendi⁴, Hoca Hüsameddin'in Hacı Evhad Tekkesi'nden Hatuniye Dergâhı'na nakil sebebini güvendiği bazı kişilerin anlattıklarına dayanarak eserinde nakletmiştir. Elif Efendi'nin aktardığına göre Hoca Hüsameddin'in "celâlet-i şân ve salâh-ı ilm ü irfanı" yayılarak Sultan Abdülmecid'in kulağına kadar gitmiş, Sultan da onun meclisinde bulunup bereketine nail olmak istemişti. Ancak Hacı Evhadüddin Tekkesi Camii'nde genellikle padişahın korunması için yapılan mahfel-i hümayun yoktu. Mahfelin olmaması padişaha arz edilince dergâh ile caminin tamir edilmesine ve camiye mahfel-i hümayun ilave edilmesine dair irade-i seniyye çıkmıştı. Bütün bunlar Hoca Hüsameddin'den gizli tutulmuştu. Caminin tamire muhtac olmasından dolayı Hoca Hüsameddin dergâhın şeyhi Hacı Sufi Efendi'den izin talebinde bulunmuş o da müsaade etmiş ve tamire başlanmıştı. Tamiratın sonlarına doğru Hoca Hüsameddin, Hacı Sûfi Efendi'ye tamirin çok uzadığını söyleyerek bitmeme sebebini sormuş, Sûfi Efendi de tamirin tamamlandığını ve boya yapıldığını söylemişti. Bunun üzerine camiye giden

3 eş-Şeyh Mehmed Elif Hasîrîzade, *Tenşîtu'l-Muhibbîn bi menâkıb-ı Hoca Hüsâmeddin kaddese sırrahu'l-âla*, Matbaa-i Bahriye, 1342, s. 4-9, 8-11; Mahfel-i hümayun caminin yüksek yerine yapılır ve cemaat tarafından görülmemesi için kafesle kapatılırdı. Süleymaniye, Sultan Ahmed gibi büyük camilerde mahfel-i hümayun vardı; bkz. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2004, c. II, s. 382.

2 Nihat Azamat, "Elif Efendi, Hasîrîzâde", *DİA*, c. XI, s. 37.

4 Azamat, agm, s. 37.

Hoca Hüsameddin yapılan tamiri beğenmiş ancak mahfel-i hümayunu görünce bir anlam veremeyerek hayretle onun ne olduğunu sormuştu. Sûfi Efendi şaşırarak tamir edilen camiye irade-i seniyye gereğince Evkâf-ı Hümayun Nazırı tarafından mahfel-i hümayun inşa ettirildiğini belirtmişti. Hoca Hüsameddin tasvip etmediği bu icraat karşısında hücrelerine dönerek hizmetindeki Mustafa Efendi'ye eşyalarını toplaması emrini vermiş ve Hatuniye Tekkesi'ne taşınmıştı.

Hoca Hüsameddin hakkında kitap yazan Şeyh Mustafa Vahyi Efendi de bu olaydan bahsederek Hicri 1267 yılında dergâh camisinin üçüncü defa tamir edildiğini söylemiş fakat Hoca Hüsameddin'in nakil sebebini anlatmamıştır. Elif Efendi, Hoca Hüsameddinle ilgili bilgilere kaynak gösterdiği Mustafa Vahyi Efendi'nin çekindiği için bu konuda suskun kaldığına dair kanaat bildirmiştir⁵.

Ulemâ, meşâyih açısından bu olaya bakıldığında; ulemâ ve meşâyihin üst düzey yöneticilerle görüşmemeyi tercih ettiği bilinir. Teâmüllere göre en kötü alim padişahın ayağına giden alimdir. Ahlâken de gerektiği gibi ümeraya yakın olmama konusundaki hassasiyet, ulemâ ve meşâyihde genelde bulunmaktadır. Ama davet vukû bulduğunda bu pek geri çevrilmez. Ancak Hoca Hüsameddin bunun aksini yapmış; "padişah-ı rûy-ı zemine" yani Sultan'a pek yüz vermemiş, onun yaklaşmasına dahi fırsat tanımamıştır. Geçmiş-

teki örneklerle padişah açısından bakıldığında padişahların namazlarını genelde selâtin camilerinde kıldıkları görülmektedir. Burada ise selâtin camilerinden olmayan bir camiye mahfel-i hümayun yapılmak istenmiştir. Bu caminin tamire alınmasının sebebi muhtemelen Sultan Abdülmecid'in açılışa gelecek olmasıyla ve padişahın Hoca Hüsameddin'e yaklaşmak istemesiyle ilgilidir⁶.

I. Abdülhamid, III. Selim ve II. Mahmud dönemini gören ve ilminin zirvesine ulaştığı ömrünün son yıllarında Sultan Abdülmecid dönemine de erişen Hoca Hüsameddin, şeyhliğinin yanında ilmiyle de ön saflarda yer almaktaydı. O, II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid döneminde çeşitli dersler vererek birçok talebe yetiştirmiş, hayatını ilm üzre tamamlamıştı. Ünlü şair Mehmed Akif Ersoy, Hoca Hüsameddin'in Sultan Abdülmecid'e dolayısıyla saraya yanaşmama mevzusunda gösterdiği sağlam iradeyi şiirine mevzu bahsetmişti:

Hüsâm Efendi Hoca

Nasılsa ismini duymuş ki bendegânından,

Hüsâm Efendi'yi aldırma istemiş Sultan.

İrâdeler geledursun, o, itizar ederek,

Saray civârına yaklaşmamış, değil gitmek.

Bu izz ü nâz üzerinden epey zaman geçmiş;

Günün birinde, Beşiktaş taraflarında bir iş,

5 eş-Şeyh Mehmed Elif Hasırîzade, *age*, s. 8-11.

6 Prof. Dr. İsmail Kara, *Basılmamış Ders Notları*.

Sürüklemiş o havâliye Mesnevîhânı.

Duyunca vakayı Abdülmecid'in erkânı,

"Çağırtalım mı?" demişler; "evet" demiş,
Hünkâr;

Takım takım yola çıkmış hemen silâhşorlar.

Hüsam Efendi henüz Dolmabahçe'lerde iken,

Gelip yetişmiş adamlar, üçer beşer, geriden.

- Efendimiz bizi gönderdi, çok selâm ediyor;

"Görüşmek istiyorum, kendi istemez mi?"
diyor.

Uzun değil ki saray, işte dört adımlık yer;

Hemen dönün, gidelim, hiç düşünmeyin bu
sefer!

Dönün, ricâ ederiz...

Dinleyin, sabırlı olun:

Ben elli beş senedir teptiğim yegâne yolun,

Henüz sonundan uzakken, tükendi gitti
ömür;

Tutup da bir geri döndüm mü, yandığım
gündür!?

Uzun ömrü sebebiyle dört Osmanlı padişahının saltanatına tanıklık eden Hoca Hüsameddin sıradan bir şeyh değildi. Babası Divan-ı Hümayun'dan dâhiliye kalemi serhalifesi Seyyid Mehmed Fehim Efendi'ydî. H. 1 Recep 1184'te İstanbul'da doğmuş, hafız olarak Fatih Camii'nde tahsil-i ulûm etmiş, babasının ölümünden sonra da medrese tahsiline devam etmişti. Tahsilini tamamladıktan sonra resmî olarak müderrislik yapmamış, Eyüp'teki Zal Mahmud Paşa Medresesi'ndeki bir hücrede ikamet etmişti. O süre içinde Konevî Ali Efendi'den Hadis Usulü okumuş, *Buhari*'yi dinlemişti. Kurusebilli Esad Efendi'den Tefsir, bilhassa Kadî Beydâvî'nin *Envarü't-Tenzil* ve *Esraru't-Tevîl*'ini okumuştur. O sırada Eyüp'teki Hatuniye Tekkesi Şeyhi Nakşibendî tarikatı şeyhi Ahıskalı Hoca Selim Efendi'den bazı furû-ı ulûm-ı âliye ve funûn-ı âliyeyi tamamlayıp icazet almıştı. Daha sonra Bursa'ya gidip Hoca Selim Efendi'nin Şeyhi olan Bursalı Hoca Mehmed Emin Efendi'nin daire-i irâdetlerine girmiş, epey müddet onun hizmet ve sohbetinde bulunmuştu. Aynı zamanda Dergâh'ta imamet vazifesini ifa etmişti. Bu hizmet esnasında Nakşibendî tarikatine girmiş, usul ve furû-ı

tarik-i hâceganı ahz ve ulum u maarif-i batıniyeyi telakki etmişti. H. 1226'da Bursalı Hoca Mehmed Emin Efendi vefat edince İstanbul'a getirilmiş, Eyüp'te Hatuniye Tekkesi Şeyhi Hoca Selim Efendi'nin sohbetlerine dâhil olarak bu dergâhta ikamet etmişti. Farsçayı öğrenmiş, *Füsûsü'l-Hikemi* okumuş ve *Mesnevi-i Şerif* okumakta iken H. 1227'de Hoca Selim Efendi vefat etmişti. Ondan sonra Merkez Efendi Dergâhı'nda *Mesnevi-i Şerif*'in birinci ve ikinci ciltlerini okutmuştu. H. 1239'da Dergâh'ın şeyhi Mesud Efendi'nin vefatı üzerine Koca Mustafa Paşa Dergâhı'na taşınarak üçüncü cilde başlamış, H. 1247'de kitabı tamamlamıştı. Adet olduğu şekilde ziyafet tertip etmişler; ulemâ, meşayih ve diğer davetliler huzurunda Murad Molla Dergâhı şeyhi ünlü mesnevîhan Şeyh Mehmed Murad Efendi dua etmişti.

Aynı yıl Hazreti Abdülkadir sülalesinden ve kendi yetiştirdiği muhibbânından Tüccarbaşı Hacı Mahmud Efendi'yle Hacca gitmişti. İstanbul'a döndüğünde talebelerinden ve Sünbüliye tarikatından Şeyh Hacı Mehmed Sûfî Efendi'nin meşihat ettiği Yedikule'deki Hacı Evhadüddin Dergâhı'nda Mısırî Niyazi'nin ikamet ettiği hücreye yerleşmişti. H. 9 Şevval 1248'de de dergâhın camiinde *Mesnevî* okumaya başlamışlardı. Bunun yanında *Tefsir-i Kadî Beyzavî*, *Buhari-i Şerif*, *Mesâbih-i Şerif*, *Şirâtül-İslam* ve *Delailü'l-Hayrat* ve emsali kitapları da okumuşlardı.

H. 1266'da *Mesnevi-i Şerif*i ikinci defa hatm etmişler ve bu hatim üzerine de cemiyetle dua yapılmıştı. Dergâh'ta ikametleri esnasında *Tefsir-i Kadî Beyzavî* ve *Mesâbih-i Şerif* hatimleri de vaki olmuştu. H. 1267 yılında ise Eyüp civarındaki Hatuniye Dergâhı'na taşınmış ve ömrünün sonuna kadar bu dergâhta kalmıştı. Dergâhta adetleri üzere *Mesnevi-i Şerif* kıraatına başlamış, *Buhari-i Şerif*, *Tefsir-i Kur'ân-ı Kerîm* tedrisine devam etmişler, *Tefsir-i Kadî* ve *Buhari-i Şerif*'i iki defa hatmetmişlerdi. *Buhari* hatminden sonra İmam Suyûtî'nin *Camiu's-Sağîr*'ine ve tekrar olarak *Tefsir-i Kadî*'ya başlamışlardı⁸.

Ömrünün son demine kadar talim ve taallümle uğramış, şân u şöhret peşinde ömrünü zarar u ziyan etmemiştir:

Göze göstermez ise n'ola bizi her ednâ

Ki nazar fark edecek mertebeden alâyiz.

8 eş-Şeyh Mehmed Elif Hasırîzade, *age*, s. 4-9. Aynı eserde (s. 4, 15) 1174'te doğup 1280'de vefat ettiği söylenmektedir. Bu doğum ve ölüm tarihleri dikkate alındığında 106 yaşında vefat etmiş olması gerekirken Eserin başka bir yerinde (s. 14) vefat edinceye kadar yani 96 yaşına kadar talim ve taallümle meşgul olduğu söylenmektedir.

7 *Hilvan*'dan (4 Şubat 1241/1925) alındığı zikredilen Mehmet Âkif Ersoy'un şiiri için bkz. *Safahat*, Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2003, s. 449.